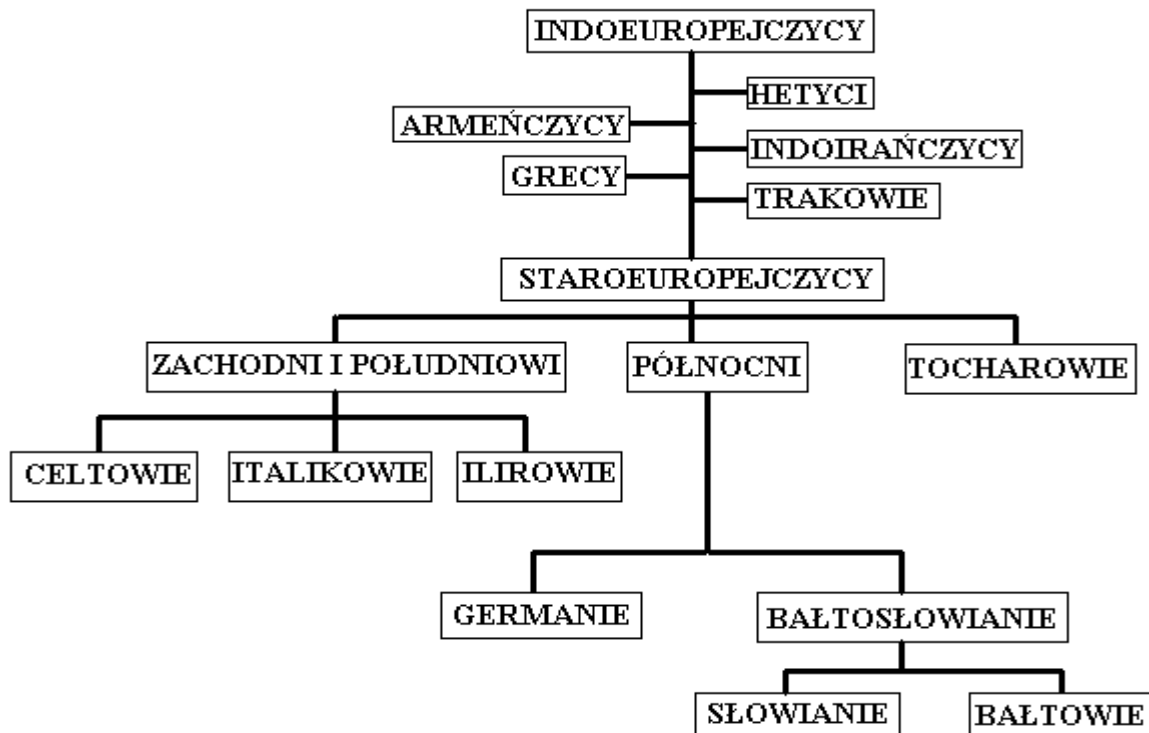

Temat 1: Kaszubi we wspólnocie słowiańskiej.

Kaszubi są Słowianami. Słowianie po raz pierwszy pojawili się na kartach pisanej historii w VI wieku, w dziele historyka Jordanesa *O pochodzeniu i dziejach Gotów* (org. *Getica*). Ten gocki dziejopisarz wspomina o Wenedach dzielących się na Sklawenów i Antów. Etymologia słowa *Słowianie* nie została do dnia dzisiejszego jednoznacznie wyjaśniona. Zdaniem większości uczonych oznacza ono *ludzi swoich*, inni są zdania, że wyraz ten pochodzi od rzeki lub jeziora o nazwie Słowa/Slova (Sława/Slava).

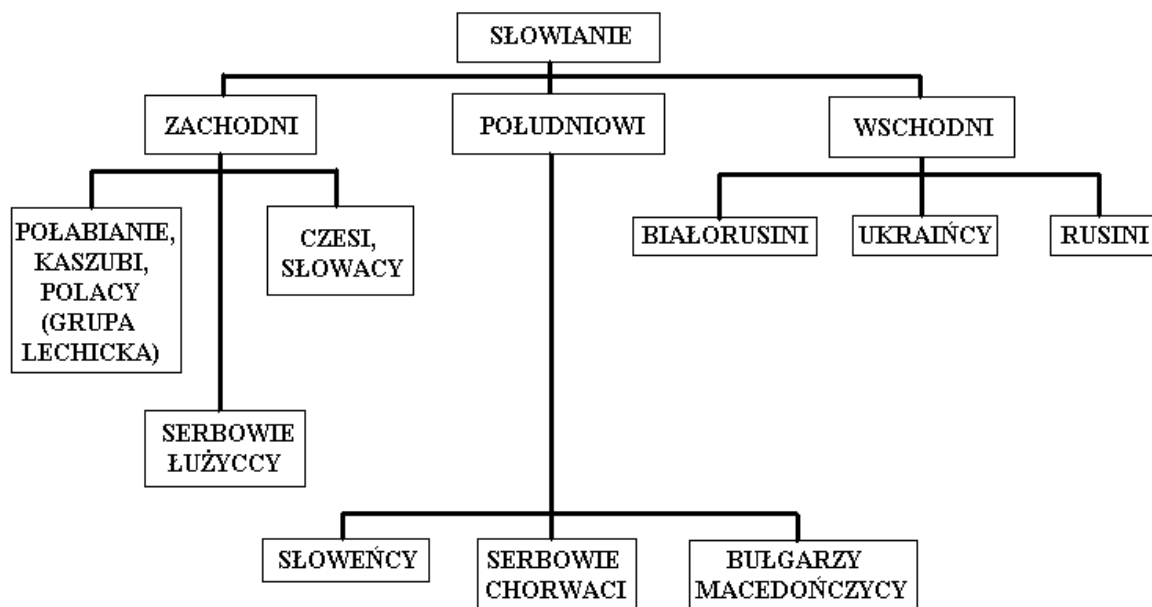
Słowianie stanowią jedną z gałęzi ludów indoeuropejskich, które posługują się językami wywodzącymi się ze wspólnego korzenia. Do najbliższych spokrewnionych ze Słowianami można zaliczyć Bałtów (wymarłe ludy Prusów i Jaćwingów, współcześni Litwini i Łotysze) oraz Germanów (np. współcześni Niemcy, Anglicy, Duńczycy czy Szwedzi).

(Źródło: J. Strzelczyk, *Od Prastłowian do Polaków*, Kraków 1987, s. 9)

Uczeni dzielą Słowian (i ich języki) na trzy grupy: Słowian Zachodnich, Wschodnich (np. współcześni Rosjanie, Ukraińcy, Białorusini) i Południowych (m.in. Chorwaci, Słoweńcy, Serbowie, Bułgarzy). Kaszubi, obok Polaków, Czechów, Słowaków, Serbów Łużyckich oraz wymarłych plemion połabskich (Wioletów i Obodrytów), są zaliczani do

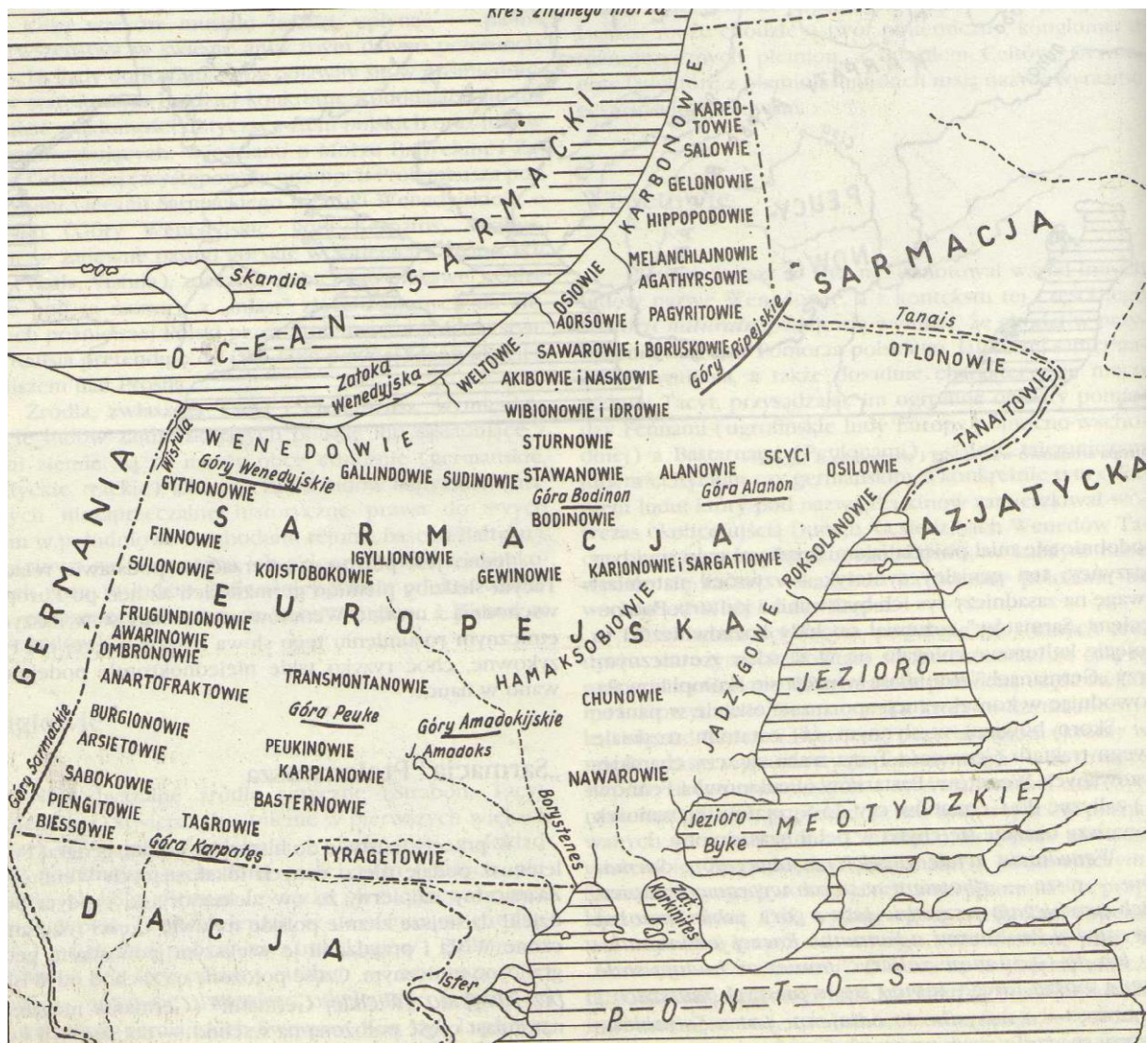
Słowian Zachodnich. Ze względu na podobieństwo językowe, polski, kaszubski i wymarłe dialekty połabskie zalicza się do tzw. grupy lechickiej.

(Źródło: J. Strzelczyk, *Od Prastłowian...*, s. 37)

W VI w. granicą zachodnią ziem zamieszkiwanych przez Słowian była Łaba. W ciągu następnych stuleci obszar zajmowany przez Słowian Zachodnich stopniowo zmniejszał się – zachodnia granica Słowiańszczyzny przesuwała się coraz bardziej w kierunku wschodnim. Na początku XX w. zwarte osadnictwo słowiańskie obejmowało już tylko tereny na wschód od Łeby, ponieważ w pierwszej połowie tego stulecia germanizacji ulegli Słowińcy, czyli Kaszubi nadlebscy. Z ludów słowiańskich niegdyś wysuniętych najbardziej na zachód, przetrwali tylko Serbowie Łużyccy oraz ci Kaszubi zamieszkujący ziemie na wschód od Łeby. Inaczej potoczyły się dzieje Słowiańszczyzny wschodniej, gdzie ekspansja Słowian w kierunku Kamczatki trwa, z małymi przerwami, od czasów średniowiecza. Z kolei na południu Europy Słowianie opanowali znaczną część Półwyspu Bałkańskiego, który do dnia dzisiejszego jest przez nich zamieszkiwany.

W etnogenezie Słowian znaczącą rolę odgrywają wspomniani wcześniej Wenedowie (Wenetowie). O żyjących nad Bałtykiem lub w jego pobliżu Wenetach wspominał nie tylko Jordanes, ale również żyjący kilka stuleci przed nim (I-II w. n.e.) historycy rzymscy Pliniusz Starszy i Tacyt oraz geograf greckiego pochodzenia Ptolemeusz.

Europa środkowo-wschodnia u Ptolemeusza
(Źródło: J. Strzelczyk, *Od Prastłowian...*, s. 14)

Nauka nie daje jednoznacznej odpowiedzi na pytania kim byli Wenetowie z dzieł historyków rzymskich oraz czy można ich utożsamiać z Wenedami Jordanesa, czyli Słowianami. Jest spowodowane m.in. odnotowaniem tej nazwy w różnych i zarazem od siebie oddzielonych obszarach Europy. Jedni uczeni zaliczają ich do plemion iliryskich, inni do celtyckich, a niektórzy utożsamiają Wenetów nadbałtyckich właśnie ze Słowianami. Biorąc pod uwagę jedynie fakt, że Niemcy w średniowieczu (a poniekąd i dziś w przypadku Serbów Łużyckich) określali Słowian (w tym Kaszubów) mianem *Wendów* (*die Wenden*), można by przypuszczać, że należeli do tej samej wspólnoty. Dodatkowym argumentem potwierdzającym tę hipotezę może być określanie przez Finów i Estończyków podobnymi słowami słowiańską Rosję (*Venäja*, *Venemaa*), a w sagach skandynawskich w stosunku do nadbałtyckich Słowian posługiwanie się terminem *Vinða*. Być może Wenetowie „rozplynęli”

się wśród słowiańskich przybyszów, a Germanie (i inne ludy) zachowali dawne określenie także w stosunku do nowych sąsiadów. Gdyby te hipotezy okazały się prawdziwe, oznaczałoby to, że przynajmniej w jakimś stopniu Kaszubi są potomkami starożytnych Wenetów. Zagadnienie to staje się jeszcze bardziej skomplikowane, jeśli uwzględni się okoliczność, że nazwy nawiązujące do Wenetów pojawiają się w częściach Europy, które nie miały większego związku ze Słowianami, np. Wenecja we Włoszech czy Vannes (po bretońsku Gwened) we Francji.

Zagadnienie Wenetów związane jest z kwestią ustalenia praojczyzny Słowian. Niektórzy uczeni obszar ten dostrzegają na obecnym terytorium Polski. Przyjęcie takiej koncepcji oznaczałoby, że Wenedowie (Wenetowie), byli Słowianami, a przodkowie współczesnych Kaszubów mogliby zamieszkiwać Pomorze od co najmniej dwóch tysięcy lat. Z kolei według innych uczonych praojczyzna Słowian mieściła się gdzieś nad środkowym Dnieprem (tereny dzisiejszej Ukrainy), między Wołgą a Uralem (obecnie tereny należące do Federacji Rosyjskiej) lub nad Morzem Aralskim (dzisiejsze Kazachstan i Uzbekistan). Przyjęcie koncepcji, że w okresie wielkiej wędrówki ludów (od końca IV w.) Słowianie wyruszyli w kierunku zachodnim, zasiedlając m.in. Pomorze, oznaczałoby, iż Kaszubi zamieszkują obszar Pomorza od co najmniej VI wieku.

Kaszubi byli kolejną falą osadniczą na Pomorzu. Najstarsze ślady pobytu człowieka na tym terenie pochodzą sprzed 11 tysięcy lat (odkryto je niedawno w Buniewicach koło Kamienia Pomorskiego). Znacznie późniejsza jest osada łowców fok w Rzucewie (V-II tys. p.n.e.). Z V-III tysiąclecia p.n.e. pochodzą cmentarzyska megalityczne w Łupawie (gmina Potęgowo) i Borkowie (gmina Malechowo), czyli mniej więcej z tego samego okresu, co bretońskie menhiry w Carnac, kromlech z Almendres (Portugalia) czy dolmen w Poulnabrone (Irlandia). Po ludach, które zamieszkiwały Pomorze w I tysiącleciu p.n.e. pozostały m.in. groby skrzynkowe z charakterystycznymi popielnicami twarzowymi.

Grób skrzynkowy odkryty w miejscowości Mała Przyjaźń, w gminie Żukowo (Źródło: Fot. T. Fopke <http://naszekaszuby.pl/modules/myalbum/photo.php?lid=518>)

Popielnica twarzowa z Bolszewa w gminie Wejherowo (według G. Berendt, *Die Pommerellischen Gesichtsurnen*, Königsberg 1872)

(Źródło: <http://naszekaszuby.pl/modules/artykuly/article.php?articleid=215>)

W pierwszych stuleciach naszej ery Pomorze zamieszkiwali wspomniani już Wenetowie i ludy germańskie, z których doniosłą rolę odegrali Goci. Pozostawili po sobie w krajobrazie ziemi kaszubskiej kamienne kręgi.

(Źródło:

http://naszekaszuby.pl/modules/artykuly/article.php?articleid=18&com_id=4843&com_rootid=4841&com_mode=thread&#comment4843; Informacja: Tadeusz Grabarczyk, Uniwersytet Łódzki)

Archeologowie na określenie pewnych stałych cech (np. formy pochówku) występujących na danym obszarze i w danym czasie używają pojęcia kultura archeologiczna. Niegdyś utożsamiano, czy raczej próbowano utożsamiać, określoną kulturę z danym ludem (etnosem), czego świadectwem są choćby spory wokół prób określenia etnicznego nośnika kultury łużyckiej. Dzisiaj uczeni unikają tego typu identyfikacji. W przypadku Pomorza

trudno stwierdzić, czy istnieją jakiegokolwiek związki etniczne między nieznanymi z imienia ludami, a tymi, które znamy już ze źródeł pisanych. Choć na tym obszarze zmieniały się kultury archeologiczne, a wraz z nimi zapewne zmianom ulegały również stosunki etniczne, to jednak należy przypuszczać, że każda zmiana kultury nie musiała pociągać za sobą całkowitej wymiany etnosu. Współcześni Kaszubi są więc nie tylko ze względu na wspólny obszar zamieszkiwania spadkobiercami tych dawnych ludów, ale i prawdopodobnie w jakimś stopniu ich potomkami.

Historycy i inni uczeni najczęściej przyjmują, że Kaszubi pojawili się na Pomorzu w VI w., jednak trudno określić z jakiego terytorium wyruszyli. Interpretacji znaczenia słowa *Kaszuby* pozwala domniemywać, że musieli oni wcześniej przebywać na obszarze sąsiadującym z Bałtami. Mogły to być zatem współczesne Kujawy, północna część Mazowsza, czy też Podlasie. Według innej teorii Kaszubi napłynęli na Pomorze z zachodu, tj. z Meklemburgii.

Uwaga!

Scenariusz lekcji omawiającej powyższe zagadnienia wraz z materiałami źródłowymi w języku kaszubskim znajduje się w *Pomeranii*, w numerze 2 z 2009 roku.

Bibliografia

Babik Z., *Najstarsza warstwa nazewnicza na ziemiach polskich w granicach wczesnośredniowiecznej Słowiańszczyzny*, Kraków 2001.

Dulinicz M., *Kształtowanie się Słowiańszczyzny Północno-Zachodniej. Studium archeologiczne*, Warszawa 2001.

Godłowski K., *Pierwotne siedziby Słowian. Wybór pism*, red. M. Parczewski, Kraków 2000.

Gołąb Z., *O pochodzeniu Słowian w świetle faktów językowych*, Kraków 2004.

Kokowski A., *Goci. Od Skandzy do Campi Gothorum (od Skandynawii do Półwyspu Iberyjskiego)*, Warszawa 2007.

Leciejewicz L., *Starożytna spuścizna kulturowa na ziemiach polskich w początkach średniowiecza*, Poznań 2002.

Strzelczyk J., *Od Prasłowian do Polaków*, Kraków 2002.

<http://naszekaszuby.pl/modules/artykuly/article.php?articleid=203>

<http://naszekaszuby.pl/modules/artykuly/article.php?articleid=209>

<http://naszekaszuby.pl/modules/artykuly/article.php?articleid=210>

<http://naszekaszuby.pl/modules/artykuly/article.php?articleid=212>

<http://naszekaszuby.pl/modules/artykuly/article.php?articleid=213>

<http://naszekaszuby.pl/modules/artykuly/article.php?articleid=215>

<http://naszekaszuby.pl/modules/artykuly/article.php?articleid=236>